

Televisiourheilu mediakulttuurissa

V e r a Z v e r e v a

Televisio ja urheilu ovat tätä nykyä yhä kiinteämmässä yhteydessä keskenään. Niiden yhteispelejä on molemmin puolin edullista ja ne myös muokkaavat toinen toistaan: televisio urheilutapahtumia ja urheilu television ilmaisukeinoja. Televisiouruudessa esitettävän ohjelmatarjonnan joukosta löytyy lukuisia formaatteja, jotka on sovitettu nimenomaan televisiomuotoon – esimerkiksi talkshow, musiikkivideo tai tyypillinen tv-sarja. Pystyäkseen toimimaan nimenomaan televisiossa näiden formaattien täytyy omaksua kuvaruutuun perustuva rakenne ja sopeutua toisenlaiseen todellisuuteen. Samaan aikaan televisiossa esitetään monia niin sanottuja hybridiohjelmia, jotka televisiokamera ja -lähetys muuntavat tietynlaisiksi sosiokulttuurisiksi käytännöiksi, jotta ne vastaisivat paremmin mediamaailman vaatimuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi sotatoimikuvaukset, konsertit, juhlatilaisuudet ja matkareportaasit. Sama ilmiö heijastuu myös urheiluun: kun se päättyi kilpakentiltä, ”kuvaruudun takaa” televisioon, se muuttaa muotoaan ja saa vastaavasti joukkotiedotuksen piirteitä. Millaisia nämä piirteet ovat? Millä tavalla televisio ottaa omakseen tai imee sisäänsä urheilun siinä mielessä, että voidaan puhua televisiourheilusta?¹

Postmodernissa kulttuurissa urheilu on rakennettu mediaa silmälläpitäen. Ilmiönä urheilulla on tietysti oma historiallinen ulottuvuutensa: sen instituutiot kehittyivät modernissa kulttuurissa teollistumisen, kansallisvaltioiden ja joukko-yhteiskunnan muotoutumisen myötä. Historian myllerryksessä ja tarkkojen rajalinjojen puutteessa urheilusta tuli ”...periaatteessa tasa-arvoista kaikille kansalaisille, urheilijoille itselleen, ja myös katsojille” (Dubin 2004, 38). Urheiluelämän ympärille muotoutui monia erilaisia sosiokulttuurisia käytäntöjä. 1800–1900-luvuilla urheilusta tuli keskeinen väline paikallisten, alueellisten ja kansallisten kulttuuri-identiteettien muotoutumisessa ja tukemisessa. Massayhteiskunnan ilmiönä se limittyi niin vapaa-ajan kuin kulutusyhteiskunnan teollisuuteen ja viihteen maailmaan.

Urheilu globaalina mediatapahtumana

1900-luvun viimeisellä kolmanneksella urheiluelämässä koettiin merkittäviä murrosvaiheita, vaikka se säilytti modernissa yhteiskunnassa yhä kulttuurisen merkityksensä. Nyt 2000-luvun alussa urheilu yhdistää samalla kertaa kulttuuristen traditioiden ja uusien innovaatioiden piirteitä. Sitä voidaan pitää pysyvien sosiokulttuuristen merkitysten pankkina ja yhtä hyvin perusteellisten uudistusten koekenttänä. Urheilulle ominaista postmodernissa kulttuurissa on transnationalismi, kaupallisuus ja mediaan kiinnittyminen. Valtion ja kansakunnan ideologioissa urheiludiskurssi liittyy transnationalistisiin käytäntöihin. Kuten poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset instituutiot

myös urheilulliset rakenteet toimivat globaalimittakaavassa rikkoen totunnaisia yhteisöllisiä rajoja. Urheilijoiden edustusjoukkueissa ja kilpaventillä, niin paikallisissa kuin valtioiden välisissä otteluissa, käytetään yhä enemmän palkattuja ammattilaisia. Urheiluseurat ja joukkueet haalivat riveihinsä urheilijoita ja pelaajia, jotka edustavat aivan muita alueita ja maita kuin kyseisen seuran kotipaikkaa.

Urheiluun kasautuu nykyisin suuria pääomia ja se myös liikuttelee näitä rahavirtoja. Sen piirissä toimivatkin monet rahastot ja säätiöt, jotka maksavat yhä suurempia palkkioita ammattilaisurheilijoille ja valmentajille. Joukkotiedotus puolestaan lisää sekin urheiluelämän kaupallisuutta: kausiluontoiset pelit ja mestaruuskilpailut, stadionit ja areenat, katsomot ja urheilijoiden vartalog, lähetysajat ja sanomalehtien sivut toimivat kilpailuissa suunnattoman mainosruletin tilana, jonka näkee valtava yleisö. Se kaupattavien tavaroiden, palvelujen ja mainosten määrä, mikä työntyy esiin televisioruudusta, internetistä, sanoma- ja aikakausilehdistä tuottaa viime kädessä suuria voittoja urheiluseuroille, niiden omistajille sekä eri yhtiöille, jotka ovat suorasti tai epäsuorasti yhteydessä urheiluelämään. Samanaikaisesti urheilujärjestelmä pidetään avoimen liikkuvana, koska se vaatii jatkuvaa uusien kykyjen metsästystä ja esiintuloa. Kilpailukykyisen teollisuuden – joka tuottaa voittoja ja menestystä – ja tuon järjestelmän suhteellisen avoimuuden yhdistelmä takaa paitsi merkittäviä osinkoja sijoittajalle, myös urheilijalle mahdollisuuden sosiaaliseen liikkuvuuteen ja huikeaan nousuun sosiaalisessa hierarkiassa.

Urheilu on toisaalta mukautunut myös informaatioyhteiskunnan olosuhteisiin, joissa ihmisen kokemus- ja käsitysmaailmaa ei voi kuvitella-kaan mediasta irrallisena. Urheilusta on tullut maailmanluokan show, jonka tuottamisessa, esillepanossa ja levityksessä joukkotiedotusvälineillä on avainasema. Speaktaakkeliyhteiskunnassa niiden osuus, jotka osallistuvat kilpailuihin tai istuvat katsomoissa, on huomattavan paljon vähäisempi kuin televisio- tai nettikatsojien, penkkieurheilijoiden ja kannattajien määrä. Min-

kä hyvänsä urheilutapahtuman keskeisin tila on televisioruutu: sen kautta kilpailut siirtyvät globaalille tasolle kaikkien katsottaviksi. Suositut urheilijat muuttuvat mediapersooniksi, massaviihteen ja kulutuskulttuurin tähdeksi, joiden jatkuva ilmaantuminen katsojan silmien eteen myös muussa kuin urheilukontekstissa selittyy statuksella samalla tavalla kuin muotigurujen tai viihdemaailman edustajien näkyvyys. Urheiluelämän mediahahmon vaikuttavuus nyky-yhteiskunnassa kertoo paljon siitä, millä tavalla media, yritysmaailma, politiikka ja showbisnes toimivat yhdessä.

Totaalisen representaation olosuhteissa televisiokamera säätää ja rajaa tapahtumakentän: etteri ja ruudussa näkyvä materiaali on suuren yleisön todellisuutta. Nykykulttuurissa urheilu pääsee esiin itseoikeutetusti, se on kaikkivoipainen, eikä tätä etuoikeutta aseteta joukkotiedotusvälineissä koskaan kyseenalaiseksi. Urheilutapahtumat, turnaukset, mestaruuskilpailut ja olympialaiset ovat nykykulttuurissa mitä tärkeintä informaatiota, ne ovat globaaleja mediatapahtumia – tai ainakin televisiospektaakkeli-tekosyitä.² Niiden televisioyleisö lasketaan eri maista ja tapahtuman roolista riippuen aina miljoonissa: mitä mittavampi tapahtuma, sitä laajempi multimediaesitys.³ Esimerkiksi Torinon talvikisoista 2006 välitettiin tekstiä ja kuvaa paitsi perinteisten lehtien ja sähköisten tiedotusvälineiden kautta, myös suorina tekstinpätkinä ja kuvina henkilökohtaisiin matkapuhelimiin.

Globaalilla urheilutapahtumalla on nykyisin muutakin merkitystä kuin välitön heijastusvaikeus yhteiskuntaan. Siihen liittyy aivan uusia määreitä, jotka huomioivat kommunikaatio- ja tiedotusvälineen perimmäiset ominaisuudet sekä kohderyhmän. Useimmiten, tiedostamatta tai tietoisesti, tällainen tapahtuma esitellään kaikkia kiinnostavana, kaikkien intressejä vastaavana. Se on niin luonnollinen asia, ettei kenellekään tule edes mieleen, että jonkin urheilukilpailun kuuluminen ja näkyminen mediatilassa vaatisi erityisperusteluja. ”Kaikkia kiinnostava” tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että nuo ”kaikki” ovat niitä, jotka ovat mediakulttuurin tavoitettavissa,

koska heillä on pääsy joukkotiedotusvälineiden taikapiiriin.⁴

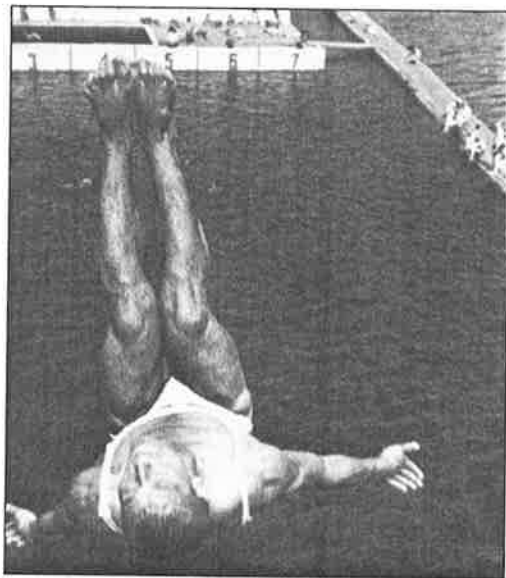
Urheilulla on mediatapahtumana aina myös poliittinen sisältö, koska sen esillepano televisioruudussa edellyttää tiettyä järjestystä, joidenkin asioiden painottamista ja toisten poissulkemista – siis vallankäyttöä ja marginalisoimista. Mikä hyvänsä mielipiteenilmaus luetaan jonkun hyväksi: median globaalissa mielipideverkostossa tämä alleviivaava piirre moninkertaistuu.⁵ Urheilutapahtuman medialähetysten sisältö on silti useimmiten sellainen, että kaikki näyttää luonnolliselta: faktat ovat faktoja ja kaikki kuvattu normaalia tiedonvälitystä, jota ei problematisoida. Mitä seikkaperäisemmin joku tietty yksityiskohta tai aihe läpivalaistetaan joukkotiedotusvälineissä, sitä vahvempi on pyrkimys sen normalisoimiseen.

Olympialaiset ovat tästä hyvä esimerkki: niiden takaa paistaa aina yhtä houkutteleva myytti yleismaailmallisuudesta, avoimesta ystävällis-
mielisestä ilmapiiristä, jota voi kuvata vain liberaalin yhteisöllisyyden kielikuvin. Juuri olympialaisissa tervehditään yhtäältä moninaisuutta ja toisaalta erilaisuutta. Tämän asiantilan vallitessa kaikilla on samat mahdollisuudet voittaa jalon urheiluaatteen nimissä. ”Yleismaailmallisuutta” edustavien länsimaiden tai länteen suuntautuvien maiden edustusjoukkueiden taustaa vasten televisiokamera tekee olympialaishumussa myös pienten maiden delegaatiot ja urheilijat näkyviksi. Näin media liittää aina myös uudet valtiot intensiivisesti urheiluelämän yleismaailmallisen järjestyksen piiriin. Kansakunnan diskurssi, sen menestykset ja epäonnistumiset muihin valtioihin verrattuna tulevat televisioruudulla globaaliin tarkasteluun. Urheiluelämän mediashow pyrkii myös rinnastamaan urheilun korkeakulttuuriin. Tätä varten urheiluun liitetään aika ajoin uusia merkityksiä ja määreitä, jotta se ei näyttäisi televisioruudussa triviaalilta. Tällaisia määreitä ovat esimerkiksi kilpakumppanien ”aito eläytyminen” eri lajeissa, kilpailun ja kilpailijoiden ”rehellisyys ja puhtaus”, ”uhrautuminen” ja ”sankaruus” heidän ponnistelllessaan uuden ennätysten saavuttamiseksi tai oman ennätysten

lyömiseksi. Erityisesti tuo ”oman ennätysten lyöminen” huomioidaan ns. paralympialaisissa. Mutta tämäkään ei tietysti vielä riitä globaalin mediatapahtuman rakentamisessa.

”Laatu” tuodaan urheiluelämään myös rikkomalla perinteiset rajat korkeakulttuurin ja massaviihteen välillä, esimerkiksi esittelemällä urheilusuoritukset isänmaan historian tai taiteen taustaa vasten. Näin tuotetaan eräänlaista korkeaviihdettä. Niinpä Torinon talviolympialaisten avajaisissa juhlallisen olympiavalan vannoinvat ensin urheilijat ja tuomarit, minkä jälkeen nähtiin loisteliaa karnevaali Italian uuden ajan historian hämäristä. Tähän speaktaakkeliin oli liitetty taidokkaasti eläviä kuvia Botticellin aiheista ja esimerkiksi laulaja Luciano Pavarottin ja balettitanssija Roberto Bolon esiintymiset. Showbisneksen tähdet, klassisen taiteen edustajat, ooppera ja baletti olivat yhtä aikaa areenalla muotigurujen ja valokuvamallien (Eva Herzigova) tai formulakuskién (Luca Badoer) kanssa.

Median käsittelyssä suuren luokan urheilutapahtumasta tulee eräänlainen maan historian, kulttuurielämän ja taiteen oheisbrändi. Se globaali esillepano, joka urheilullisten aiheiden

Aleksandr Rodtšenko: Hyppy veteen (1934)

kautta tuotetaan, antaa mahdollisuuden kehittää uuden visuaalisen kielen innovaatioita ja mediashown estetiikkaa: urheilusta tulee korkeiden päämäärien ja syvällisten aatteiden taidetta, koska siitä, ja vain siitä, voidaan kertoa lähes mahdottomalla kielellä. Esimerkiksi Barcelonan kesäolympialaisten avajaisissa 1992 Montserrat Caballén ja Freddie Mercury duettoesiintyminen oli aivan ennenkuulumaton askel sellaisen uuden muotokielen luomisessa, jolla kyettiin yhdistämään klassista ja avantgardea, korkeakulttuuria ja massaviihdettä. Saman vuoden Albertvillen olympialaisten seremonia oli myös ennalta arvaamaton: siinä postmoderni estetiikka muuntui uskomattomalla tavalla universaaliksi kuvakieleksi. Torinon olympialaisissa show oli rakennettu yli-inhimillisten taitojen, lentämisen kaltaisten ikuisten haaveiden varaan – esiintyjät roikkuivat ilmassa ilmalaivojen ja näkymättömien köysien varassa. Tällaiset ilmiöt alkavat olla tavanomaisia urheiluareenoilla, joista on speaktaakkeliä kautta tullut yleismaailmallista sovintoa ja tulevaisuuden toiveita kuvaavia kohtauspaikkoja.

Urheilu televisiotarjonnan kuvavirrassa

Minkä vuoksi televisio sitten yleensä tuottaa urheiluohjelmia? Ja miten urheilu liitetään televisiotarjonnan muuhun kuvavirtaan? Televisio on kommunikaatioväline, jolla on kyky omia ja muuntaa mitä hyvänsä kulttuurisia tekstejä, jotka voivat sisältää informaatiota.⁶ Se myös erottaa uudet tuotteet vanhoista ja tavanomaisista. Urheilu sisältää myös sellaisia tyypillisiä piirteitä, jotka tekevät siitä sopivan kohteen kuvaruutuun, juuri televisioitavaksi. Luman (2005) on tuonut esiin kolme tyypillistä televisio-ohjelmien aluetta: uutiset, viihdeohjelmat ja mainokset. Televisiourheilu sisältää sopivasti kaikki nämä osa-alueet: se on viihdettä, se on uutisaihe ja juuri urheilu tarjoaa näkyvän paikan mainoksille.

Monimuotoinen urheilu ja säännöllisesti toistuvat kilpailut tarjoavat jatkuvasti uutisoitavaa informaatiota ja viihdettä, joka on tuoretta

ja vastaa välittömästi joukkotiedotusvälineiden pikavauhtia muuntuviin ja uudistuviin tarpeisiin. Televisioutisten tarjoama informaatio horjuu jatkuvasti täydellisen stabiilin tilan ja epästabiilin, muutoksen uhan välimaastossa. Myös urheilu sisältää nämä kaksi äärimmäisyyttä. Juuri kamppailu- tai kilpailutilanne tarjoaa katsojalle sinänsä tuttua kuvakerrontaa, jonka alkuvaiheessa ei silti voi tietää mikä osapuoli menestyy. Urheiluselostajien puheessa esiintyvät jatkuvasti maininnat kilpailutilanteen ainutlaatuisuudesta. Urheiluelämän kuvauksellisuus ja sopivuus televisioruutuun kätkeytyvät juuri siihen, että kameransilmällä on mahdollisuus näyttää elävä tapahtuma ja sen koko kehityskaari alusta loppuun. Aivan samalla tavalla kuin muuttuvaa maailmantilannetta toistuvasti kuvaavat pääuutiset, myös urheilu-uutiset ovat lopputuloksen kannalta ennalta arvaamattomia: toiminnallinen dramatiikka kietoutuu yhteen tuntemattoman lopputuloksen kanssa.

Urheiluelämälle ja -kilpailuille on tyypillistä myös tietty aikataulus. Kilpailut on aina mahdutettu tiukkoihin raameihin, joissa myös huomioidaan televisiointimahdollisuuksien aikarajat. Olipa kilpailutilanteen vastakkainasettelu miten mahdoton tahansa, ratkaisun aika koittaa aina televisiolähetysten lopussa. Tässä mielessä televisiourheilu eroaa uutisista tietyllä määrätietoisuudellaan ja ehdottomalla ”lopullisuudellaan”. (Ks. Ellis 1999, 120–122.)

Televisioutisissa ja urheilulähetyksissä käytetään samankaltaisia ilmaisukeinoja, jotta uutismateriaali näyttäisi realistiselta. Tavanomaista on esimerkiksi globaalien ja paikallisten kontekstien rinnastaminen, jolloin katsoja pystyy vertaamaan eri mittasuhteiden ja tasojen tapahtumasarjoja. Samoin katsojalle syötetään lukuja, numerosarjoja, statistiikkaa, mikä (kilpailijan, pelaajan tai joukkueen) sijoitusmerkityksen ohella luo uskoa ja vakuuttaa informaation oikeellisuudesta. Varmuuden vuoksi käytetään vielä lisäreportaaseja, kommentteja, kritiikkiä ja ennusteita. Myös urheiluelämän liepeillä tapahtuva mediasirkus lisää televisiourheilun näkyvyyttä ja uskottavuutta sekä tuo lisäarvoa

muiden ohjelmajityyppien, kuten kilpailu- ja pelianalyysien ja keskusteluohjelmien, kautta.

Katsojan kannalta televisiourheilu on myös mitä suurimmassa määrin viihdettä. Urheilulähetykset antavat mahdollisuuden valita omanlaisensa katsomisjärjestyksen tai tyylin. Katsoja voi olla aktiivinen kanssakilpailija. Hän voi antaa tapahtumille omia merkityksiä tai kommentoida televisioruudun kerrontaa tai seurata penkkiurheilijana passiivisesti liikkuvia kuvia. Jos katsoja kuuluu kilpailulajin intomieliisiin harrastajiin tai pelijoukkueen kannattajiin, juuri televisio voi välittää hänelle sen urheiluelämän kiihkeän rytmin, josta hän muuten jäisi paitsi. Kun valitsee televisiourheilun rentoutumisen tai vapaa-ajan vieton kanavaksi, viiptylee ja lepää samalla vaarattomalla, mutta toisaalta hyvin fyysisellä ja arvostetulla kulttuurivyöhykkeellä. Jos televisiourheilua vertaa sarjafilmiin, puheohjelmaan tai vaikka pop-konserttiin, huomaa heti, että siinä melodramaattinen osuus on minimoitu. Kun filmi vaatii, että katsoja todella paneutuu sen sisältöön, urheilulähetykseen voi tulla mukaan millä hetkellä hyvänsä: selostajan jatkuva kommentointi kompensoi katsojan tietämättömyyden ja vähäisen havaintokyvyn ja sitä paitsi vain lopputulos on tärkeä.

Lumanin (2005) mukaan mediaviihde perustuu peliin, jossa tekstiin luodaan jännitteitä, mutta myös ennalta odottamattomia ja järjestystä rikkovia käännteitä. Jos tällaiset käännekohtat ovat uutisissa yleisesti ennalta kerrottuja tai odotettuja, niin urheilulähetyksissä niitä ei voi rakentaa ennakoon verbaalisti. Televisiourheilulle tärkeää on nimenomaan toiminnan visualisointi, jonka kautta kilpailevien kaikki mahdolliset onnistumiset tai virheet – ”kehon kontrollin huiput ja aallonpohjat” – näkyvät ja katsoja saa nautintonsa toiminnan tai urheilusuorituksen ennalta arvaamattomuudesta. Urheilukilpailun viihdearvo perustuu tietynlaiseen keskeneräisyyteen: ennalta arvaamattomuuteen, odottamisen jännitykseen, jota ei voi käsikirjoittaa, koska tuleva suoritus on ”elämä itse”. Penkkiurheilijat mainitsevat usein tämän erityisnautinnon, joka perustuu tapahtuman ainutkertaisuuteen. Perin-

teisten urheilutapahtumien lisäksi kuvaruutu tuottaa myös oheen viihdeshow'ta, jota kutsutaan englanninkielisessä tutkimuksessa usein termillä *sportainment*. Tämä show eroaa perinteisestä kilpaurheilullisesta televisiotarjonnasta siinä, että sillä on tarkka käsikirjoitus. Esimerkkinä *sportainment*-viihteestä mainittakoon showpaini (ks. Zvereva 2001).

Televisiourheilu toimii myös hyvässä yhteistyössä mainonnan ja mainosohjelmien kanssa. Urheilulähetyksen rahoitus on tavallistakin riippuvaisempi mainostuloista ja sponsoreista, mistä syystä mainokset kattavat valtavan tilan – koko stadionin, pelikentän, urheilijan vaatteet – ja lähetyksen rikkoo usein mainoskatko. Myös muissa kuin vain urheilumainoksissa käytetään huippu-urheilijoita tähtinäyttelijöinä: aivan ilmeisesti heidän asemansa, ammattitaitonsa ja esimerkkiroolinsa yhteiskunnassa luo mainosmaailmassa harvinaista uskottavuutta ja on siten tuottoisaa mainostajalle. Huippu-urheilijat ovat mainoksissa paljon uskottavampia roolihahmoja kuin kuuluisa Marlboro-cowboy, vaikka he

Aleksandr Rodišenko: *Hyppy veteen* (1936)

ovatkin usein taustahahmoja. Televisiourheilusta viehättynyt katsoja uskoo median taivuttelemansa helposti, että urheilijat ovat takuuna laadusta, vaikka liikkuisivatkin kaukana kuvaruudun taustalla. Ja vielä: koska urheilutähdet eivät ole ammattinäyttelijöitä, katsojan on helppo samaistua heihin ja kuvitella, että he näyttävät vain itseään. Televisiourheilu sisältää vahvan mainosviestin myös siksi, että se tuo katsojan ulottuville jokamiehen oman, persoonallisen ”minun elämäntyylini”. Liikuntaharrastusten suosio riippuu paljon siitä, missä määrin televisiourheilun mainostajat ovat kulloinkin pystyneet markkinoimaan eri lajien kausikilpailuja ja paljonko katsojia ne ovat keränneet.

Urheilu on siis luonteeltaan mitä elimellisin osa televisiomaailmaa. Silti penkkiurheilijan eetterissä näkemä täytyy ensin kääntää televisio-kielille. Sitä varten myös urheilukilpailujen ja yksittäisten lajien sääntöjä on joskus muokattava, jotta ne sopisivat paremmin televisioformaattiin: kommunikointivälineen piirteet siirtyvät näin yllättäen kohteeseen, itse urheiluun. Televisioidusta kohteesta tai tilasta näkyy katsojan kannalta vain se alue, jonka kamera rajaa ja joka sitä kiinnostaa. Niinpä monien urheilulajien kehitys on tullut riippuvaiseksi siitä, miten kuvauksellisia ja näkyviä ne ovat ja miten kannattavaa niiden esittäminen on televisiolähetyksissä. Kuvaruutuun pääsee ennen muuta ”tuore” urheilutapahtuma, jolla on informatiivista merkitystä. Urheiluelämä on jo reagoinut tähän operatiivisesti siirtämällä ratkaisevat ottelut ja pääkilpailut parhaaseen lähetyksiaikaan – ei liian varhaiseen, mutta ei liian myöhäiseenkään iltaan, jotta ne voisi lähettää suorana lähetyksenä mahdollisimman laajalle katsojajoukolle. Näin televisiourheilu määrittää alueellisten tai vähemmän suosittujen urheilulajien ja kilpailulajien aikatauluja keskittäen huomion globaalisti merkittävän katsojajoukon kokoamiseen keskeytyksettä jatkuvalla näyttävimmälle urheilushow’lle. Tässä mielessä urheilu on erinomainen televisiotuote, koska sitä on aina saatavilla. Vaikka olympialaisia ei järjestetäkään kuin kerran neljässä vuodessa, televisiokanavilta voi löytää viikoittain erilaisia

mestaruuskilpailuja pujottelun, golfin, miekkailun tai minkä tahansa ”liigojen liigan” ympäriltä tai mitä eksoottisimpien urheilulajien piiristä. Televisio opettaa tehokkaasti katsojaa seuraamaan kaikkia mahdollisia lajeja, kärsimään tai nauttimaan tappioista tai riemuvoitoista sekä osallistumaan monin tavoin itse tapahtumiin.

Erialaisten show-aineksien lisäämisen pakko vie urheiluelämää yhä erikoisempiin ja eriytyneempiin muotoihin (ks. Zvereva 2003). Olemassa olevia lajeja karsitaan tai ne pirstoutuvat ja muuntuvat uusiksi. Esimerkiksi 1980-luvulla suosituksi tulleesta freestyle-laskusta on kehittynyt monenlaista akrobatiaa (esimerkiksi kumparelasku) ja laskettelubalettia, ja uusien lajien olympiakelpoisuudesta käytiin pitkät keskustelut ennen kuin ne hyväksyttiin. Televisiossa lajit saavat näkyvyyttä ja mainonnassa ne osataan kohdistaa oikealle yleisölle: juuri urheilullinen ääriaji sopii nuorekkaaseen menevään liikemaailmaan, josta löytyy hyvin sponsorirahaa. Myös eksoottiset lajit, kuten mototrial, viihdyttävät nuorta yleisöä show-luonteensa vuoksi, vaikka niitä on vaikea sijoittaa perinteisen urheilun kenttään.⁷

Televisio esittää mielellään sellaista todellisuutta, joka on sille ajallisesti ja visuaalisesti sopiva ja jolla on omaa medianäkyvyyttä yleisesitkin. Urheiluelämä on monessa mielessä ottanut television vaatimukset huomioon. Joissakin lajeissa säännöt ovat muuttuneet, esimerkiksi kilpailukaudet ovat lyhentyneet tai pidentyneet, jotta uusi formaatti sopisi paremmin televisiourheiluksi. Sääntöjä on muutettu esimerkiksi lentopallossa, tenniksessä ja shakkipelissä, jotta turnausten kesto lyhenisi ja niiden kuvaaminen olisi televisiourheilun kannalta näyttävämpää. Televisiokatsoja ei saa pitkästyä; kaikki mahdollinen on tehtävä, jotta hän pysyisi valveilla ja samalla kanavalla. Siksi uutta urheiluviihettä ja yhä näyttävämpiä lajeja keksitään koko ajan. Urheilijat ja valmentajat yrittävät joskus turhaan puhua perinteisen urheilun puolesta, joka ei aina näyttäydy televisioruudussa edukseen. Esimerkiksi hiihtourheiluun on tuotettu perinteisten viidentoista, kolmenkymmenen ja

viidenkymmenen kilometrin matkojen pitkäveitsyyden torjumiseksi todellisia televisiolajeja, kilometrin pikataipaleita, jotka kestävät vain pari kolme minuuttia. Tällaiseen muutaman minuutin pikapyrähdysten seuraamiseen televisionkatsoja on opetettu jo muissakin lajeissa. Mielenkiinto ei saa herpaantua hetkeksikään, ja pikataipaleitahan ei voi olla katsomatta menettämättä kilpailujännitystä. Kilpailun kärkisijoista kamppailevien onnistumiset ja epäonnistumiset tulee myös analysoida välittömästi kuvaruudussa. Jopa ampumahiihtoon on kehitetty uudenlainen houkutuslaji, iltahiihto. Kilpailijat kiertävät pyssyineen rataa iltapimeässä, mutta hiihtävät toki varta vasten valaistua latua pitkin. Näin ampumahiihtostadion ja sen ympäristö esittäytyvät televisioruudussa houkuttelevan valoshown muodossa. Vaikka kilpailuolot ovat ampumahiihtäjille epämukavat, tämä esillepano on näyttävää ja tuottavaa televisioruudussa. Monissa urheilulähetyksissä käytetään lisämausteena erilaisia *sportainment*-houkutuslajeja: haastatteluja, musiikinpätkiä ja tuokiokuvia, joissa huippu-urheilijat ja -tähdet esiintyvät.

Televisiolle on luonteenomaista, että urheilumedian sen lähetyskeskittämisen hallitsee yleensä kattava narratiivi: kaikista mahdollisista kilpailu- tai pelitapahtumista pitää viritellä keskustelua, johon katsojankin tulee osallistua. Televisioruutu on tulvillaan ohjelmaa, jonka teemana on keskustelu milloin mistäkin urheilulajista. Vaikka tulos olisi jo ennakoitua selvä, pitää silti analysoida ja keskustella – ainahan löytyy puntaroitavaa siitä, miten urheilijat, valmentajat tai tuomarit ovat missäkin tilanteessa käyttäytyneet. Toimitaan aivan kuin kyseessä olisi tärkeä poliittinen debatti. Keskustelujen osallistujat muistelevat paremman puutteesta menneitä saavutuksia ja ennätyksiä, toivovat epäonnistumisen hetkinä parempaa tulevaisuutta suosikkiurheilijalleen – tai ennustavat mihin numeroihin peli kentällä mahtaakaan päättyä. Näin yksittäinen urheilutapahtuma liitetään jatkuvaan televisiourheiluvirtaan, jonka sisällä se on vain lyhyt välivaihe. Ellisin (1999, 120–122) mukaan tällainen relativismi urheilukeskusteluissa palvelee myös kilpailukonfliktitilanteiden

Aleksandr Rodtšenko: Tietä naisille (1935)

rauhottamista, jotta tappion karvas kalkki olisi helpompi niellä. Televisio voi tietysti ratkaista kyseiset konfliktit vain pintapuolisesti, mutta se tekee kaikkensa, jotta kotisohvalla asiat nähtäisiin laajemmissa yhteyksissä tai ne tulisivat simuloituiksi keskustelujen, narratiivin kautta.

Televisiourheilu uusintaa muiden ohjelmien tavoin jatkuvasti monenlaisia henkilö- ja tapahtumahistorioita. Suosittuja ovat niin sankarit kuin antisankarit, elävät legendat, pelikenttien työmyyrät ja äkkiväärät sääntöjen rikkoijat. Myös yllättävä voitto, tappio, pettymys ja mestaruuden uusiminen ovat toistuvia aiheita. Urheilushow ei saa jäädä jälkeen taiteellisista televisio-ohjelmista. Laadun pitää heijastua selostajien puheesta ja sankarihaastatteluisissa. Draama, komedia ja tragedia vuorottelevat, kerrottiinpa sitten omasta tai vieraasta elämänkohtalosta.

Televisiourheilu uusintaa ja vahvistaa myös urheiluelämän perinteistä mytologiaa: sen ikuiset arvot avautuvat yksittäisten tapahtumasarjojen kautta. Pysyviä, joskin horjuvia urheilumyyttejä ovat esimerkiksi reilun pelin moraalinen periaate, urheilijoiden tasa-arvo ja urheiluelämän demokraattisuus, joiden lopputuloksena on menestys, joka saavutetaan uutteralla harjoittelulla ja itsensä ylittämällä. Urheilu yhdistetään lisäksi

itseoiseutetusti terveyteen ja kehon kauneuteen eikä gender-näkökulmaa unohteta: urheilun perustarkoitus on tuottaa ihanteellinen mies- tai naisvartalo. Näiden myyttien romahtaminen on eräs keskeinen tekijä kaikenlaisissa urheiluskandaaleissa, joita viime vuosikymmeninä ovat siivittäneet doping-paljastukset, hormonien käyttö, todellisen biologisen sukupuolen salaaminen sekä tuomareiden lahjonta. Skandaalit ovat johtaneet nyttemmin myös sääntömuutoksiin, jotka perustuvat osin muuttuviin kulttuurisiin käsityksiin ihmiskehosta, tuomariston päätösten subjektiivisuudesta kuten esimerkiksi taitoluis- telun arvioinnissa tai kiellettyjen ja sallittujen lisäaineiden käytöstä, kuten esimerkiksi voimajaisissa tai hiihtourheilussa.

Televisiourheilu ja visualisoinnin tekniikka

Urheilusuoritus näyttäytyy eri tavoin, kun sitä katsotaan stadionin katsomosta tai kameran lins- sin läpi. Mitä visuaalista lisäarvoa urheilu sitten saa kun se muuntuu televisiourheiluksi? Ennen muuta televisio, yllättävää kyllä, lyhentää urheilusuorituksen ja katsojan välimatkaa. Välimat- kan lyheneminen, esimerkiksi lähikuva, antaa televisiolle mahdollisuuden esittää nykypäivän sankari suorana, mikä tekee televisiourheilusta houkuttelevan narratiivin välittäjän. Urheilulä- hetyksissä kerronnan ja kuvauksen kohteena on aina ollut ennen muuta urheilukilpailun osanot- taja, toimija ja hänen persoonansa. Televisioka- meran etu stadionilla istuvaan penkkiurheiliijaan on siinä, että kamera pystyy seuraamaan yksit- täistä urheilijaa ja erottamaan hänet yksilönä joukkueesta tai kilpailijaryhmästä. Urheilijoita kuvataan yhtä hyvin ennen lähtölaukausta, kilpailun aikana kuin sen jälkeenkin – ja vielä odotelmassa suoritusvuoroaankin. Otos, jossa yksittäinen urheilija esiintyy, alleviivaa hänen suuruuttaan, henkilökohtaisia saavutuksiaan ja siihen voidaan liittää koko hänen henkilö- historiansa. Televisioruudussa näemme usein juuri lähikuvan, kasvokuvan: urheilijan silmät, ilmeet ja kehon kielen, jotka moninkertaistu-

vat lähikuvassa. Katsoja pääsee niin sanotusti aivan kilpailijan iholle, jolloin hän voi tehdä tästä joko omat johtopäätöksensä tai kuunnella selostajan analyysia. Tällainen yksityiskohtainen persoonan esittely tehdään myös niissä lajeissa, joissa urheilija muuten kätkeytyy suojuksen tai naamarin taakse välttyäkseen vahingoittumiselta. Katsoja tunnistaa kilpailun tai pelin osanottajan naamaringin takaa ja voi liittää hahmoon tämän henkilökohtaiset piirteet, olivat ne sitten tosia tai kuviteltuja.

Yhtä tärkeää katsojan kannalta on nähdä myös kilpailijan tai pelaajan koko tunneskaala. Hänelle televisiokamera suo mahdollisuuden tutustua urheilusankarin psykologiseen tilaan, nauttia emootioiden vaihteluista kilpailun kuluessa, tuntea voitontahtoa maalinauhan katketessa tai epätoivoa tappion hetkellä. Television mah- dollistama visuaalisuus kilpailutilanteessa tai pelikentällä antaa penkkiurheilijalle intensiivisen tunteen ja eräänlaisen virtuaalisen läsnäolon vai- kutelman siitä, että hän on mukana tapahtumien ytimessä. Televisiourheilu tuo aidot urheiluta- pahtumat katsojan ulottuville; penkkiurheilija kokee kaiken reaaliajassa, lähikuvassa ”reaali- urheilijoiden” kanssa ja voi antaa tilanteille ja hahmoille omat merkityksensä. Televisionkatso- jasta tulee samalla urheilijan yhteistyökumppani. Hänellä on omat henkilökohtaiset suosikkinsa ja suhteensa kilpailijoihin, joita media monistaa ja uusintaa yhä uudelleen ja uudelleen kuvaruudus- sa. Jotta urheiluohjelmat tulisivat entistäkin elä- vimmiksi, televisiokamera tuodaan usein myös sinne, missä oli aikaisemmin hieman häveliästä kuvata: pukuhuoneissa istuvat puolialastomat juhlijat ja heidän kiihkeät kommenttinsa ovat jo kuvaruudun arkipäivää. Myös kaikki mahdolliset epäonniset hetket ja hupaisat sattumukset kentil- lä ja kaukaloissa kuvataan: ne ovat vaihtoehtoista välikuvaa paremman puutteessa ja ne laajentavat televisiourheilun spektriä.

Keskeinen osa televisiourheilun visualisoin- nin ääripäässä on tietynlainen ”vartaloestetiik- ka”, jonka avulla esitellään todellisia supertähtiä, heidän ylivoimaisen kauniita ja hyvin muodos- tuncita kasvojaan, kehojaan ja lihaksiaan. Kun

tarkoitus on hankkia tällaisille kuville mahdollisimman paljon katsojia, niin miehiä kuin naisia, televisiokamera saa usein eroottisen silmän piirteitä hyväillessään löytämiään täydellisiä mies- ja naiskehoja ja huippu-urheilijoiden intiimejäkin ruumiinosia. Tällainen televisiourheilun erotisointi saa aina jatketta mainoskatkojen aikana, kun samanlaiset täydelliset kehot täyttävät kuvaruudun. Kauneuden erotisoinnin antiteesinä toimii vuorostaan rumuuden estetiikka – pelikentillä ja voimailulajeissa saattaa veri lentää ja sylki roiskua, nivelet ja luut voivat murskaantua. Katsoja voi joutua jopa äärimmäisen julmuuden tai onnettomuuden todistajaksi, mikä markkinoidaan televisioruudussa vain todisteena kuvien aitoudesta tai urheilulajin vaarallisuudesta. Tällaiset inhorealitiset otokset, joissa väkivalta, erotiikka ja vastenmieliset ainekset sekoittuvat, ovat äärimmäisen voimakkaan kuvallisen ja visuaalisen vaikuttamisen keinoja, iskuja suoraan katsojan tajuntaan.

Televisiolähetys rakentaa urheilutapahtuman uskottavan jatkuvuuden omalla tavallaan. Se tekee mahdolliseksi pitkänkin suorituksen avaintapahtumien loogisen seuraamisen monien eri kameroiden ja kuvakulmien avulla. Katsojan huomio kohdistetaan tietenkin kaikkein tärkeimpään ja häntä palvellaan myös jatkuvasti toistamalla keskeistä kuvamateriaalia. Mikä tahansa vaatimatonkin toiminta kilpakentällä tai reitillä pyritään välittämään mahdollisimman eloisasti ja kuvauksellisesti. On jopa tavallista, että televisiourheilussa visuaalisuus voittaa tapahtuman varsinaisen urheilullisen sisällön. Mediaurheilu tarjoaa rajattomat mahdollisuudet kulttuurisille innovaatioille. Televisioinnit ovat alue, jolla voidaan kokeilla uutta kameratekniikkaa ja etsiä tuoreita näkökulmia. Television ja televisioinnin luonne vaatii jatkuvaa uudistumista, mistä syystä yleisöllekin on tarjottava aina uudelleen jotakin epätavallista. Katsoja vuorostaan pakotetaan uudenlaisen tyylin vastaanottajaksi ja hänen on sopeuduttava tähän tilanteseen välittömästi ja vikkellästi – muuten hän ei koe ja näe kuin muu yleisö. Se kameratyöskentely ja tyylittely, jonka televisiokuvaajat ja elokuvantekijät keksivät

ja ottavat käyttöön omalla alallaan, lainataan urheiluohjelmiin erittäin dynaamisesti ja nopeasti. Kehitys kulkee myös toisinpäin: uusi televisiourheilun kehittämä tekniikka siirtyi muihin televisio-ohjelmiin.

Televisiolla on urheilutapahtumien välittämisessä erityisasema. Televisiokamera pystyy aina tallentamaan tarkemmin, kertomaan tapahtumista värikkäämmiin ja antamaan katsojalle enemmän kuin muu media. Elokuva-, televisio- tai videokamera myös luo uusia mahdollisuuksia kuvata urheilukilpailuja: urheilijan suoritusta voidaan hidastaa, eri kuvakulmista voidaan kuvata muuten huomaamattomia pieniä yksityiskohtia. Kamera voi liikkua vapaasti myös muuten; urheilijoita voidaan kuvata alhaalta, ylhäältä, edestä ja takaa. Kamera voi seurata juoksijaryhmää rinnalla, se voi kuvata pelikenttää esimerkiksi lintuperspektiivistä ja hidastetut tai toistetut kuvat kertovat tarkasti jonkun kilpailun ratkaisuhetken. Televisiokamera voi myös tahtomattaankin luoda katsojan eteen tilanteen, jossa tämä joutuu punnitsemaan näkemäänsä uudelta kantilta. Esimerkkinä voisi olla vaikka mäkihyppy, josta televisionkatsoja, kameran

Aleksandr Rodtšenko: Pioneeritruumetisti (1930)

ansioista lintuperspektiivistä seuraamalla, saa aivan uuden ulottuvuuden. Mäkimontussa seisovilla katsojilla vastaavaa näkökulmaa ei ole. Itse asiassa lajia siinä muodossa kuin televisiokatsoja sen näkee ei ole olemassakaan! Kaikki on optista harhaa. Television ja teknologian ansiosta televisiourheilun mahdollisuudet ja ilmaisukeinot lisääntyvät jatkuvasti – ja usein niin, että katsoja on tavallaan kanssakilpailija, joka seuraa urheilusuoritusta yhtä intensiivisesti ja läheltä kuin itse urheilijakin. Toisaalta katsoja tavallaan delegoi näkemänsä kameralle, joka näkee häntäkin paremmin ja jonka ”mekaaninen näkeminen” jää loppujen lopuksi katsojan tajunnan ja kuvan ulkopuolelle.

Moderni televisio pystyy välittämään katsojalle illuusion läsnäolosta tapahtumapaikalla siten, että tämä uskottelee itselleenkin osallistuvansa kaikkeen näkemäänsä. Myös interaktiiviset toiminnot ja sen mahdollisuudet lisääntyvät koko ajan, vaikka vielä on ennenaikaista ennustaa, millaisia muunnelmia katsomistilanteeseen interaktiivinen televisiourheilu tuo tullessaan. Mutta jo nyt esimerkiksi formula-ajoissa kamera on katsojan silmänä mukana autossa hurjissa kurveissa, jarrutuksissa ja kiihdytyksissä, joissa voi täydellisesti eläytyä ajajan rooliin ja kokea vatsanpohjassaan samankaltaisia tunteita kuin oikealla formularadalla. Periaatteessa televisiourheilussa voi erottaa kaksi perinteistä tapaa tutkia kohdetta – siis kaksi tutkimustyyliä, jotka esiintyvät samanlaisina myös humanistisissa tieteissä. Ensimmäinen on tietty objektiivisuus, joka edellyttää tiukkaa kartesiolaista näkemystä. Siinä tarkastellaan kohdetta ylhäältä alas. Samanaikaisesti televisiourheilussa voi havaita myös antropologisen näkökulman osallistuvasta havainnoijasta, joka seikkailee ilmiön keskipisteessä ja sen sisällä.

Kuitenkin myös urheiluelämän muun rationaalisuuden ja kaiken siihen liittyvän ennätystehtailun visualisointi on keskeinen osa televisiourheilua. Urheilullehan on luonteenomaista ennätysten rikkominen, parhaan mahdollisen tuloksen tai voiton saavuttaminen. Luistelija, joka voittaa tuloksella 7 minuuttia 45 sekuntia

ja 8 sadasosaa tekee loistavan tuloksen, mutta ei silti pystynyt lyömään maailmanennätystä, mikä on 7 minuuttia 44 sekuntia ja 55 sadasosaa. Voitto ei riitä vielä mihinkään, pitää lyödä entinen ennätys. Tämä on kilpailun ja huippu-urheilun ideologia ja laki: numerot ratkaisevat. Ääriesimerkkiä edustavat formulakilpailut, joissa toiseksi jäänyt saattaa hävitä voittajalle 62 tuhannesosa sekuntia. Juuri tällaisia eroja ja numerosarjoja – numerourheilua – voidaan pohdita ja esittää televisioruudussa päivästä toiseen. Televisiourheilu on mitä suurimmassa määrin numeraalista ja erilaisten taulukkojen ja tuomariarvioiden design kuvastuu usein ruudussa huipputeknologian avulla.

Myös katsojan oletetaan kykenevän hallitsemaan televisiourheilun tekniset puolet ja sen sisältämän informaation. Hänen tulee olla selvillä kilpailureitin kaavioista, pallon lentoradan tietokonemalleista, kilpapelkkojen parametreista. Kukaan ei näitä taitoja sinänsä ruudussa opeta; sen sijaan katsoja kouluttaa itsensä katsomalla valtavat määrät televisiourheilua. Ja kun on riittävän perehtynyt urheilulähetysten merkkieleen, voi tuntea itsensä valistuneeksi ja ammatillisesti päteväksi penkkiurheilijaksi. Toisaalta tällainen perehtyminen ei ole tarpeen, koska urheiluselostajat pitävät huolen siitä, että keskivertokatsoja on tarpeeksi perillä tapahtumista ja lajista muutenkin. Televisiourheilun luonteeseen kuuluu, että jokainen katsoja kokee silti subjektiivisen mukavuuden tunteen pystyessään seuraamaan asiantuntevasti urheilulähetystä.

Erilaisia speaktaakkeleja esittäessään televisio tuottaa ja muokkaa samalla niin sanotun verkkokatsomisen periaatteita. Nämä periaatteet ovat kiinteä osa myös televisiourheilua. Kuvaruudun pirstaloiminen useampaan osaan, urheilusuoritusten pätkiminen sekä esimerkiksi tulosinformaation liittäminen kuvaan juoksevana tekstinauhana luo mahdollisuuden seurata kilpatilannetta tai urheilusuoritusta monelta kantilta ja monessa tilassa yhtä aikaa. Katsoja elää illuusiassa, jossa hän kontrolloi kaikkea tapahtuvaa. Samalla tällainen visuaalinen representaatio problematisoi television kuvakielen perinteisen

logiikan ja pakottaa katsojan ammentamaan informaatiota fragmenteista ja ikään kuin monista verkon lähteistä samalla kertaa. Verkkokatselulle tyypillinen informaatiotulva muuntuu näin nykyaikaisen televisiourheilun moderniksi laatuksiteeriksi. Televisiourheilun myötä kehittyvät teemat, tekniikat ja kuvaustyylit leviävät pikavauhtia kaikkiin muihinkin televisiolähetyksiin ja ohjelmaryhmiin. Urheilun ja internetin yhteys sen sijaan rakentuu toisenlaisten periaatteiden

varaan, koska tämän liiton realiteetit ja säännöt ovat riippuvaisia kommunikaatiovälineiden toisenlaisesta luonteesta.

Alkuteksti: Zvereva, Vera (2006), Televizionnyi sport. – Logos 3. <http://magazines.russ.ru/logos/2006/3/te-4pr.html>

Venäjältä suomentanut Pentti Stranius.

Viitteet

- 1 Artikkelissa ei käsitellä televisiourheilun taloudellisia аспекteja. Ilmiö on tässä esillä puhtaasti kulttuurintutkimuksen ja median näkökulmasta.
- 2 Nykyaikaisia urheilutapahtumia voi verrata masaturismiin, mikä liittyy modernin yhteiskunnan kaikenkattavaan liikkumiskulttuuriin. Tästä ilmiöstä enemmän ks. Urri 2005.
- 3 MOK-lehdistöpalvelun mukaan Torinon olympialaisten katsojamäärät ylittivät helmikuussa 2006 jo ensimmäisellä viikolla kaikki odotukset. Ranskassa kisojen suorat avajaiset näki 6,9 miljoonaa, USA:ssa 22,8 miljoonaa katsojaa. Jälkikäteen avajaisia katsoi Japanissa 10,66 miljoonaa ja Australiassa 1,25 miljoonaa katsojaa. Neljän ensimmäisen päivän aikana olympialaisten virallisilla sivuilla internetissä vierailtiin yli 50 miljoonaa kertaa.
- 4 Pääsy median piiriin luo uusia hierarkioita ja eliittejä. Mediakulttuurissa eri maiden tai alueiden kansalaisilla ei ole ollenkaan samoja mahdollisuuksia käyttää kaapelikanavia tai internetiä (ks. esim. Castells 2004).
- 5 Nämä median piirteet toki usein myös kyseenalaitetaan nykyaikana. Esimerkkinä voi olla vaikka Live 8 -hyväntekeväisyyskonsertti, joka järjestettiin 2.7.2005 Afrikan maiden hyväksi.
- 6 Informaatio-käsitteen ja median suhteesta ks. Luman 2005.
- 7 Mototrial on eräänlaista esteratsastusta moottoripyörän selässä. Televisiourheiluna se on suosittua myös sisätiloissa, missä urheilullisiin elementteihin yhdistyy teatraalinen ajoshow mainoksineen.

Lähteet

- Castells, M. (2004), *Galaktika Internet*. Jekaterinburg.
- Dubin, B.V. (2004), Sport i kultura tela v sovremennom obštšestve. – *Intellektualnyje gruppy i simvolitseskije formy: Otšerki sotsiologii sovremennoi kulture*. Moskva.
- Ellis, J. (1999), *Seeing Things: Television in the Age of Uncertainty*. Edinburgh.
- Luman, N. (2005), *Sistema massmedia*. Moskva.
- Urri, J. (2005), Vzgljad turista i globalizatsija. – *Massovaja kultura: Sovremennyje zapadnyje issledovanija*. Moskva.
- Zvereva, V. (2001), Restling kak zrelišče. – *Neprikosnovennyi zapas 6*.
- Zvereva, V. (2003), Spetsializirovannyje tela v massovoi kulture: bodibilding. – *Sinyi divan 2*.